

11

RASISMI JA RODULLISTAMINEN. ASKELMERKKEJÄ RASISMINVASTAISEEN SOSIAALITYÖHÖN

EVA ELFVING STRÖM

Sosiaalityössä on ammattieettinen velvollisuus edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta erityisesti niiden ihmisten osalta, joiden kanssa työskentelemme. Tämä velvoite koskee kaikkea toimintaa yhteiskunnassa laajemmin. Koska sosiaalihuoltojärjestelmän yhtenä tehtävänä on saattaa yksilöt vallitsevien käytäntöjen ja normien mukaisiksi kansalaisiksi, niihin sisältyy aina myös osapuolten hierarkkinen kontrolliasetelma.¹ Erilaiset pyyteettö-
miksikin nimetyt auttamisen tavat ovat siis aina suhteessa kykyyn panna toimeen asioita eli käyttää valtaa. Sosiaalityö ei kuitenkaan automaattisesti ole valta-asetelmassa aina heikomman puolella.² Asiakkaiden parhaankin nimissä tehdyillä ammatillisilla interventioilla voi olla juurensa kykenemättömyydessä ymmärtää erilaisissa yhteiskunnissa elävien ihmisten kokemusmaailmojen ja arvojärjestysten erilaisuutta.³ Niillä voi olla juurensa myös kolonialismin perinnöissä.⁴

Suomalaista sosiaalityötä ja maahanmuuttajia⁵ tutkinut Merja Anis on esittänyt, että pohjoismaisessa kontekstissa olisi ensisijaisen tärkeää keskustella kulttuurisesta ylivallasta ja erojen huomioimisesta.⁶ Antirasistisen sosiaalityön eurooppalainen uranuurtaja Lena Dominelli on muistuttanut, että sosiaalityön auki kirjoitetut ammattieettiset arvot tai sosiaalityöntekijyyss itsessään eivät vielä riitä tekemään työstä syrjinnästä ja rasismista vapaata.⁷ Sosiaalityössä nationalismi tarkoittaa sitä, että valtion rajat todentuvat

nationalistisina ajattelumalleina asiakkaiden ja työntekijöiden suhteissa.⁸ Näiden aiheiden käsittely aikuissosiaalityön kontekstissa on tärkeää, jotta työntekijän on mahdollista tunnistaa omaa kulttuurista tietovarantoaan, minkä kautta asiakkaiden elämäntilanteita jäsennetään ja interventioita määritellään. Tästä syystä myös suomalaista sosiaalityötä on perusteltua tarkastella kolonialististen tai rodullistavien valtasuhteiden kautta.

Tässä luvussa jäsennän rasismien vastaisen sosiaalityön lähtökohtia. Näen rodullistamisen ja rasismien kysymysten käsittelyn tärkeänä lisäyksenä suomalaisen sosiaalityön toiminnan sisältöihin. Etsin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla vastausta kysymykseen, mitä rasismista ja rodullistamisesta tulee sosiaalityössä ymmärtää ja mitä rasisminvastaisuus sosiaalityössä edellyttää. Rasisminvastaisuudella tarkoitetaan tässä luvussa sellaista sosiaalityön työmenetelmää, jossa rodullistavia valtasuhteita puretaan.

TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä artikkeli perustuu kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen.⁹ Luvun tavoitteena on koota yhteen ja esitellä rasismia ja rodullistamista käsittelevää sosiaalityön tutkimusta. Tein aineistohaut yhdestätoista sosiaalityön tieteenalan englanninkielisestä vertaisarvioidusta julkaisusta.¹⁰ Hakutermeinä käytin sanoja ”racism” sekä ”racist” ja hain niitä kaikkialta tekstistä. Kaikkiaan hakutuloksia tuli 927.

Kaikista hakutuloksista ensimmäisen vaiheen tarkasteluun valikoitui otsikoiden perusteella 226 artikkelia. Näistä 86 artikkelia valikoitui edelleen abstraktien perusteella. Tämän jälkeen kävin läpi artikkeleiden johtopäätökset. Sisällytin lopulliseen aineistoon sellaiset artikkelit, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiini. Tarkastelun ulkopuolelle suljin sellaiset tutkimukset, joissa käsiteltiin rasismien vaikutuksia yksilöihin tai kulttuurista kompetenssia, sekä sellaiset artikkelit, jotka käsitelivät sortoa, syrjintää tai kriittistä sosiaalityötä rasismia laajemmin. Näissä tutkimuksissa rasismi mainittiin yhtenä sorron tai syrjinnän muotona muiden joukossa. Suljin tarkastelusta myös ennen 2000-lukua julkaistut artikkelit. Lopullinen aineistoni sisältää 35 artikkelia, jotka käsittelevät rodullistavia valtasuhteita ja niiden teoreettisia jäsennyksiä. Artikkelit olivat pääasiassa läntisen maailman kontekstissa julkaistuja teoreettisia tai tutkimusartikkeleita. Luokittelin ne aiheiden mukaan kolmeen luokkaan: rodullistetut valtasuhteet teorioissa ja toiminnassa, rodullistetut valtasuhteet sosiaalityössä ja käytännöissä sekä rodullistettujen valtasuhteiden purkaminen. Aloitan aineiston esittelyn käymällä läpi kolonialismin ja rodullistettujen valtasuhteiden teoreettiset jäsennykset. Tämän jälkeen käsittelen sitä, miten ne näkyvät käytännön elämässä. Sen jälkeen syvennän tarkastelua sosiaalityön käytänteisiin ja opetukseen.

Lopuksi pohdin, mitä sosiaalityöltä edellytetään, jotta käytännöt eivät vain olisi ylläpitämättä vaan myös purkaisivat rodullistettuja valtasuhteita.

RODULLISTAVIEN VALTASUHTEIDEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Rasismien vastaisen sosiaalityön ja rodullistavien valtasuhteiden keskeinen lähtökohta on kolonialismi.¹¹ Se, yhdessä sorron ja rasismien kanssa, mahtuu imperialismiin sateenvarjokäsitteen alle. Kolonialismiksi ajatellaan siis sellainen imperialistinen alistaminen ja hyväksikäyttö, joka tukee taloudellista levittäytymistä ja sitä seuraavaa riippuvuutta. Sorto ja rasismi ovat kolonialistisia työkaluja, jotka palvelevat etnisten ryhmien pysyvää alistamista sekä kolonialismin ja imperialismien prosesseja.¹² Koloniaaliset erot ovat syvästi juurtuneita ihmisten mieliin, ja niihin perustuvaa ihmisten luokittelua käytetään edelleen, kun luovitaan ihmissuhteissa, identiteeteissä ja kuulumisessa. Siksi sosiaalityöntekijöiden on oltava valmiita tutkimaan, kuinka kolonialistiset diskurssit vaikuttavat sosiaalityön suhteisiin.¹³ Aineistossani kolonialismi liittyy läheisesti rodullistaviin valtasuhteisiin. Rodullisuuden ja seksuaalisuuden kysymyksiä sosiaalityössä tutkivan Dharman Jeyashinghamin mukaan valkoisuutta ylläpidetään tiedostamattomana ja käsittelemättömänä, samanaikaisesti sekä keskeisenä että rodullistavan prosessin ulkopuolisena kategoriana.¹⁴ Hänen mukaansa valkoisuus esitetään yleismaailmallisen humanina, universaalina ja neutraalina arvona, jota vasten ”muut” tai ”toiset” ovat aina jossakin määrin ”rotunsa” edustajia.¹⁵ Tässä luvussa *valkoisuudella* tarkoitetaan valkoista rodullistavaa ylivaltaa.

”Rodun” käsitteellä viitataan ylipäätään niihin ryhmiin, jotka ovat rodullistettujen hierarkioiden vastaanottavassa päässä. Valkoisuus siis rakentaa itsestään neutraalin, ei-rodullisen normin. Pohjimmiltaan ”rotu” on identiteetin ilmentymä.¹⁶ Kun kiinnitämme huomiota ”rotuun”, tarkastelemme niitä jokapäiväisiä, rutiininomaisia ja itsestään selviä vuorovaikutuksellisia prosesseja, joissa ihmiset toimivat ja joita he toistavat tavallisissa tilanteissa. *Rodullistamisella* tarkoitetaan sellaista tapaa puhua, jossa yksilö paikallistetaan ”meidän” ulkopuolelle, rodullistetuksi toiseksi. Rodullistaminen toimii esimerkiksi tiedostamattomien kielteisten stereotyyppien kautta, joiden vaikutuksesta rodullistettuihin kohdistetaan voimakkaampaa kritiikkiä kuin valkoisina pidettyihin.¹⁷ Rodullistamisen tarkastelu johtaa meitä tutkimaan niitä käsillä olevia ja käytännöllisiä prosesseja, joissa ”rotu” tehdään näkyväksi.¹⁸

Valkoisuuden yleismaailmallisuus ja universaalisuus koskee myös tieteen tekemistä. Kulttuurienvälisiä näkökulmia psykologiassa ja sosiaalityössä kehittäneen sosiaalityön professori Lena Robinsonin tutkimus muistuttaa

valkoisuuden normittavasta voimasta: valkoiset, keskiluokkaiset ja eurooppalaiset hyötyvät siitä, että normaalia ja epänormaalia verrataan juuri suhteessa siihen, miten samansuuntaista se on valkoisen, keskiluokkaisen tai eurooppalaisen ajattelun tai käytöksen kanssa.¹⁹ Kun metodologinen ja analyttinen käytäntö on hyväksytty ilman kyseenalaistamista, historiallisesti sortavat ja syrjäyttävät tiedontuotannon tavat ovat jatkaneet toimintaansa myös tutkimuksen käytännöissä. Näin tiede on ylläpitänyt valkoisuuden yleistettävyyttä ja hallitsevaa asemaa maailmassa.²⁰ Aineistossani muistutetaan, että vaihtoehtoisten diskurssien puuttuessa saatamme valita hallitsevan diskurssin työkalupakiksi, josta valitsemme työkalut jopa syrjinnän vastaiseen työhön. Näin koloniaaliset voimat jatkavat hiljaisuuden kulttuuria rodullistavien valtasuhteiden tarkastelussa.²¹

Suurimmalle osalle valkoisista ihmisistä valkoisuus on kuitenkin näkymätöntä, ja siksi myös etuoikeutettu asema jää heiltä havaitsematta.²² Jotta valkoisuus on mahdollista ottaa käsittelyyn, tulee tarkastella niitä tapoja ja konteksteja, joissa valkoisuus tuotetaan arjen käytännöissä. Rodullistamista ja rasismia ymmärtääkseen sosiaalityöntekijät tarvitsevat siis analyysia, joka ottaa etäisyyttä käsitteistä ja jossa kysytään, miten ihmiset ovat vuorovaikutuksessa.²³ Esimerkiksi Britanniassa rodullistetun identiteetin nimeämisen on ajateltu valmistavan yksilöt vastustamaan yksilöllistä ja rakenteellista sortoa. Se ei kuitenkaan vielä yksinään tee näkyväksi kategoriaa ”muut” eikä siten edistä sorron rakenteellista tulkintaa. Sen perusteella saattaa myös syntyä ajatus, että ”valkoisuuden” nimeäminen on riittävä todiste reflektiivisestä toimijuudesta.²⁴ Syrjinnän vastaisuus edellyttää kuitenkin paitsi valkoisuuden myös siihen liittyvän etuoikeuden, vallan ja asemien moninaisuuden refleктоimista. On tärkeää ymmärtää, miten tietynlaiset tulkinnat määrittävät sitä, miten rodullistavia ja kulttuuristavia epätasa-arvoisuuksia tarkastellaan.²⁵ Refleksiivisyys voi ohjata kiinnittämään huomiota ihmisten tavanomaisiin, jokapäiväisiin tapoihin olla vuorovaikutuksessa.

Myös sosiaalityön tieteenalalla teoria, metodologia ja käytäntö on rakennettu ensisijaisesti eurooppalaisten määritelmien ja ymmärryksen varaan. Niiden muuttamiseksi tarvitaan tieteen tekemiseen tapaa, joka ei vain heijasta hallitsevaa yhteiskuntaa vaan kykenee omaksumaan eri kulttuurien maailmankatsomuksia.²⁶ Lisäksi on otettava huomioon, että kolonialismin lisäksi sosiaalityössä on muutakin historiallista perintöä. Sosiaalityö on ammattina kukoistanut niin demokratioissa kuin totalitaarisissakin hallinnoissa. Ammatillinen tieto sosiaalisista ongelmista yksilön auttamiseksi voi pahimmillaan muuttua sorron välineeksi, kuten esimerkiksi Natsi-Saksassa aikoinaan.²⁷ Sosiaalityöntekijät ovat nimittäin käyttäytyneet eri tilanteissa eri tavoin: jotkut ovat olleet osana sortavaa hallintoa, toiset vastustaneet sitä. Näillä historiasta tunnistetuilla valinnoilla on jälkensä nykyisissäkin

ammattillisissa ihanteissa.²⁸ Tämän perinnön kohtaaminen on epämurkavaa, mutta se osoittaa, millaisia riskejä ammatillisella interventiolla voi olla ja mitä ratkaisuja sosiaalityöntekijät ovat löytäneet niitä käsitelläkseen. Sosiaalityöntekijäisyys ei itsessään estä ketään toimimasta syrjivästi, rodullistavasti tai rasistisesti.

RODULLISTAMINEN, KULTTUURISTAMINEN JA RASISMI

Aineistoni perusteella ”rotu” ja siihen liittyvät käsitteet ovat kiinnostavia juuri konkreettisina ja tavanomaisina käytäntöinä, joilla erilaisuutta osoitetaan.²⁹ Rodullistavat valtasuhteet ja rasismi liittyvät läheisesti toiseuttamiseen, muukalaisvihaan, vieraiden kulttuurien vastustamiseen sekä syrjintään. Ne ovat käsitteitä, jotka leikkaavat toisiaan tai ovat osittain päällekkäisiä. Ne myös sisältävät osia toisistaan. Esimerkiksi toiseuttaminen on prosessi, jossa ne, joilla on valtaa, määrittelevät, nimeävät ja jakavat yksilöitä ryhmiin ”me” ja ”muut”, luoden näin hierarkioita ja perustellen epäoikeudenmukaista valanjakoa eri väestöryhmien kesken. ”Muita” tarkastellaan stereotyyppien ja ennakkoluulojen kautta, mikä tarjoaa hallitsevalle ryhmälle mahdollisuuden säilyttää asemansa yhteiskunnassa. Toiseuttaminen toimii siis sosiaalista erontekoa vakiinnuttavana ja ylläpitävänä toimintana.³⁰ *Rodullistettu* viittaa toiseuttamisen prosessin lopputulokseen, jossa yksilölle on osoitettu valkoisuuteen nähden alempi arvo.

Kulttuurin perusteella toiseuttamisesta on kysymys esimerkiksi silloin, kun valtaväestö yleistää ja esittää itsensä luonnollisena vertailukohtana arvioinnille ja kulttuurisille eroille.³¹ Tästä käytetään myös käsitettä *kulttuuristaminen*. Siinä yksilön elämään liittyviä piirteitä selitetään tukeutumalla yksinomaan kulttuurisiin selityksiin. Kulttuuri tai uskonto nähdään kaikenkattavana selityksenä ihmisten erilaisille olemisen tavoille ja elämään liittyviä piirteitä selitetään tukeutumalla kulttuurisiin selityksiin sivuuttaen samalla muut mahdolliset selitykset. Kulttuuristamisessa eri kategoriat ovat tyypillisesti selkeärajaisia, ne voidaan asettaa hierarkkiseen järjestykseen ja ne ovat useimmiten toisilleen vastakkaisia.³² Muukalaisviha taas perustuu ihonvärin sijaan etnisyyteen sekä kulttuuriin tai uskontoon liitettyihin ennakkoluuloihin. Se pohjautuu samanlaiseen jakoon meihin ja muihin, missä muukalaisen ”ulkopuolisuus” nähdään vaatteissa, kulttuurissa, ihmisuhteissa ja niin edelleen.³³

Rasismi on läsnä myös vähemmän näkyvissä rakenteellisissa muodoissa. Rakenteellinen tai institutionaalinen rasismi ilmenee erilaisten instituutioiden käytännöissä ja menettelyissä, jotka voivat suoraan tai epäsuorasti, tietoisesti tai tahattomasti edistää, ylläpitää tai sisällyttää erilaisia etuja tietyille ihmisille.³⁴ Sen näkyväksi tekeminen on vaikeaa. Esimerkiksi sosiaalityön

professori Carmen Lavoie tarkasteli tapaustutkimuksessaan yhden sosiaalityöntekijän yrityksiä rasismien vastaisen organisaatiomuutoksen aikaansaamiseksi.³⁵ Analyysi osoitti, että valkoisen normin näkyväksi tekeminen johti tulkintoihin vihamielisyydestä normia kohtaan. Institutionaalista rasismia ylläpidettiin erilaisin keinoin, jotka eivät ensisijaisesti näyttäneet olevan rasistisesti motivoituja, vaan ne kohdistuivat laajemmin vallan ja aseman ylläpitämiseen.³⁶

Moderni rasismi ja rodullistaminen onkin hienovaraista, usein symbolisesti ilmaistua antipatiaa ja eri tavoin ilmeneviä rodullistettuihin ihmisryhmiin kohdistuneita ennakkoluuloja tai oletuksia. Sosiaalinen, kulttuurinen ja rakenteellinen rasismi koostuvat avoimen vihamielisen ja hyökkäävän toiminnan sijaan pääasiassa normeista, standardeista ja maailmankuvista. Erilaisissa rasismien muodoissa olennaista kuitenkin on, että ajatus tietyn ryhmän paremmuudesta säilyy. Rasismien modernit muodot ovat usein piilossa olevia, tahattomia ja hienovaraisia. Aineistossani niitä kuvataan myös mikroaggression käsitteen kautta.³⁷ Mikroaggressioissa rodullistavat hierarkiat ilmenevät toistuvina, usein päivittäisinä hienovaraistena ja yleensä tiedostamattomina loukkauksina. Ne selittävät tapaa, joilla rasismi jatkaa syrjintäänsä siitä huolimatta, että avoin rasistinen toiminta ei enää ole sosiaalisesti hyväksyttyä. Tyypillisiä mikroaggression muotoja ovat rasistiset vitsit, tarinat ja stereotyyptit, mutta niitä on myös erilaisiksi tunnistettujen näkymättömyys ympäröivässä yhteiskunnassa. Myös ammatin, kielitaidon tai taustan olettaminen voi ilmentää rodullistavia hierarkioita, sillä ne heijastavat yleisiä stereotyyppioita. Mikroaggressiot ovat usein näkymättömiä sellaisille, jotka eivät niitä koe. Niiden käsitteleminen tarjoaa kuitenkin tavan ymmärtää ja selittää, miten syrjintä vaikuttaa ja tapahtuu arjen kohtaamisissa.³⁸

MIKSI SOSIAALITYÖSSÄ PITÄÄ PUHUA RODULLISTAMISESTA?

Sosiaalityössä rodullistavien valtasuhteiden ja rasismien huomioon ottaminen on ensisijaisen tärkeää, sillä rodun ja kolonialismin perinnön kieltäminen jatkaa alistavan järjestyksen ylläpitämistä.³⁹ Sosiaalityö ammatillisena toimintana saattaa perustua sellaisille arvoille, jotka vahvistavat valkoisuuden moraalista ylivoimaisuutta sekä pönkittävät rodullistavaa valtaa. Koloniaalinen jatkumo näkyy sosiaalityön käytännöissä, kun valkoisuus ja viattomuus yhdistetään moraaliseen paremmuuteen, auttamiseen ja hyvyyteen.⁴⁰ Näin ne näkyvät myös niissä rooleissa, joita asiakkaalle ja työntekijälle on tarjolla.

Kun erot ohitetaan, seurauksena on, että myös rodulliset prosessit sivuutetaan. Lisäksi kiistetään sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus rakenteellisella

ja institutionaalisella tasolla. Kun rodullistavat valtasuhteet jäävät tunnistamatta, rasismia kokevien yksilöiden kokemukset kiistetään ja selitetään pois. Pahimmillaan se kieltää sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden olemassaolon. Sosiaalityön tutkija Ebony Hall ja sosiaalityöntekijä Kelsi Rammel⁴¹ tutkivat yhdessä sosiaalityöntekijöiden asenteita erilaisuutta kohtaan. Tuloksista nousi huoli värisokeasta sosiaalityön filosofiasta, jossa rotu tai etnisyyttä mielletään työskentelyn kannalta yhdenmukaiseksi. Värisokea sosiaalityö rakentuu sille sinänsä kannatettavalle ajatukselle, että kaikkia tarkastellaan lähtökohtaisesti samanarvoisina. Värisokeus kuitenkin kieltää rodullistavat valtasuhteet, jolloin se itseasiassa päättyy ylläpitämään rodullistavaa epätasa-arvoa ja samalla sivuuttamaan asiakkaan kokonaisuutena.⁴² Tutkimus osoittaa, että ”rodusta” ja etnisyydestä puhumisen välttäminen ylläpitää rakenteellista rasismia. Värisokea yhdenvertaisuuden ajatus sokeuttaa valtaväestön tehokkaasti omilta rodullistavilta etuoikeuksiltaan ja antaa työntekijöille mahdollisuuden sekä sulkea silmänsä rasismilta että jatkaa rasistista syrjintää.⁴³ Näin yhdenvertaisuuden vaatimus, joka ei huomioi eroja, kääntyykin epätasa-arvoksi. Erojen huomioiminen ei sosiaalityössä ole ainoastaan merkityksellistä vaan välttämätöntä.⁴⁴

Myös pakkomuuton ja sosiaalityön tutkijan Barzoo Eliassin⁴⁵ tutkimuksessa ruotsalaiset sosiaalityöntekijät omaksuivat värisokeuden lähtökohdakseen. Rasismi paikannettiin paitsi sosiaalityön ulkopuoliseksi myös sen kannalta merkityksettömäksi. Sen sijaan sosiaalityöntekijät nimesivät kulttuurisia eroja asiakkaisiinsa nähden ja ottivat ne työskentelyn keskeiseksi viitekehyydeksi. Kulttuurierojen perusteella työntekijät arvioivat asiakkaitaan ja tekivät interventioita. Erityisesti muslimikulttuurin nähtiin aiheuttavan ahdistusta ja yhteentörmäystä, ja siten myös ratkaisut maahanmuuttajien ongelmiin perustuivat ”oikean” kulttuurin omaksumiselle. Muualta muuttaneiden asiakkaiden ongelmia nimettiin kulttuurisiksi, kun taas ruotsalainen kulttuuri liukeni näkymättömyyteen ja osaksi värisokeaa retoriikkaa tasavertaisesta kohtelusta.⁴⁶ Samalla, kun sosiaalityöntekijät siis välttivät rodun käsittelemistä, he itse nostivat erilaisen kulttuurin työskentelyn keskipisteeksi ja vahvistivat näin ruotsalaisuuden ylivoimaisuutta. Samoin norjalaiset lastensuojelun sosiaalityöntekijät omaksuivat rasismille sokean individualistisen näkemyksen, jossa vähemmistöön kuuluvilta vanhemmilta odotettiin sopeutumista valtaväestön kulttuuriin ja kieleen, jotta he voivat tukea lapsiaan uudessa yhteiskunnassa. Rasismin tai rodullistamisen käsittelyä välteltiin. Lasten vaikeudet pärjätä norjalaisessa yhteiskunnassa eivät siis johtuneet yhteiskunnan rasistista rakenteista tai saaneet mahdollisuutta paikantua niihin, vaan vaikeudet liitettiin heidän vanhempiensa epäonnistuneeseen integroitumiseen norjalaiseen kulttuuriin.⁴⁷ Aineistoni valossa

näyttääkin siltä, että nimenomaan pohjoismaisen sosiaalityön alalla vallitsee essentialisoiva ja toiseuttava näkemys kulttuureista.

Olen edellä esittänyt, että etenkin pohjoismaisessa sosiaalityössä nojautaan värisokeaan maailmankuvaan. Sen sijaan, että syrjinnän prosesseja olisi pyritty purkamaan, onkin kannatettu esimerkiksi kulttuurisen kompetenssin lisäämistä, jotta työskentely muualta muuttaneiden parissa helpotuisi. Kun kulttuuri nimetään sosiaalisesti ongelmaksi kulttuuristavat käsityksestä ”toisesta” solahtavat osaksi koloniaalista teoriaa, jossa myytti yhteiskunnan reiluudesta ja oikeudenmukaisuudesta rakentaa ”toisista” syllisiä omaan tilanteeseensa. Näin sosiaalityön tehtäväksi tulee muuttaa ja korjata ”patologisia” kulttuureja ja yhdenmukaistaa niitä normin suuntaan. Sosiaalityö voi siten itsessään tuottaa ja vahvistaa muualta muuttaneisiin liitettyjä kielteisiä stereotypioita. Panetteleva puhetapa ”muista” mahdollistaa valtajärjestelmien kollektiivisen kieltämisen, mikä taas vahvistaa hiljaisuuden kulttuuria rodullistavien valtajärjestelmien ja rasismien ympärillä.⁴⁸ Myös sosiaalityön opiskelijat raportoivat kokevansa rodullistavista valtajärjestelmistä puhumisen epämiellyttäväksi. Rasisminvastaisen sosiaalityön käsitteilyn esteeksi nousee ennen kaikkea se, että ”rodusta” puhuttaessa osapuolet pelkäävät tulewansa leimatuksi joko rasisteiksi (valkoiset) tai epäammatillisiksi (rodullistetut).⁴⁹ Aineistossani arvellaan, että sosiaalityölle on ominaista haluttomuus käsitellä ammatin poliittisiksi nimettyjä ulottuvuuksia, ja siksi etsitään vaihtoehtoisia tapoja puhua.⁵⁰ Vaikeneminen ja vaijantaminen koskevat rodullistavista valtasuhteista puhumista laajemminkin. Jopa ”antisistinen sosiaalityö” laimennetaan herkästi syrjinnän vastaiseksi. Yleisemminkin sellaisia termejä kuin ”syrjinnän vastainen” käytetään sosiaalityön opetuksessa kattokäsitteenä, jonka alla on tarkoitus ymmärtää käsiteltävän myös rodullistamisen teemoja ilman, että aihetta tarvitsee erikseen nostaa esille.⁵¹ Tätä nimitetään myös valkoiseksi vastarinnaksi (*white resistance*).⁵²

KOHTI RASISMINVASTAISTA SOSIAALITYÖTÄ

Rasismi tuottaa esteitä vähemmistöjen hyvinvoinnille ja on siksi perustava kysymys sosiaalityölle. Siksi tarvitsemme myös tutkimusta, jossa rodullistavia valtajärjestelmiä ja rasismia tehdään näkyväksi.⁵³ Kirjallisuuskatsauksen perusteella uskallan väittää, että sosiaalityö kaipaa kipeästi työkaluja rodullistavien valtasuhteiden käsittelemiseksi. Jos valtaosin valkoisen sosiaalityön koulutuksessa ohitetaan rodullistavien valtasuhteiden analyysi, valkoisuus jää kolonialisoimaan sosiaalityön käytäntöä. Siksi rasismien käsittely on nostettava sosiaalityön koulutuksen keskiöön. Jo pelkästään ”rodun” käsitteellistäminen voisi antaa työkaluja näkymättömien rakenteiden analyysille ja purkamiselle.⁵⁴ Rodullistavien valtasuhteiden on oltava asia, josta kaikki

opiskelijat voivat keskustella ja joka on integroituna kaikkeen sosiaalityön opetukseen.⁵⁵ Opiskelijat tarvitsevat taitoja, resursseja ja varmuutta, jotta he voivat edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja puuttua eriarvoisuuteen.

Sosiaalityön on vastattava rasismiin joka tasolla ja myös sen itsensä sisällä. Pohjoismaisessa sosiaalityössä tämä tarkoittaa esimerkiksi kulttuuristavan puhutavan, kulttuurisen kompetenssin ja kulttuurisensitiivisen työn kriittistä tarkastelua.⁵⁶ Tämä kuitenkin edellyttää niiden tuskallisten ja turhauttavien tunnereaktioiden hyväksymistä, joita osallisuus systeemiseen sortoon väistämättä herättää. Ratkaisuksi aineistossani esitetään epämukavuuden pedagogiikkaa,⁵⁷ sellaista aiheen käsittelyä, jossa epämiellyttävien tunteiden kohtaaminen on tärkeä osa hallitsevien uskomusten, tottumusten ja normatiivisten käytäntöjen kyseenalaistamista. Sosiaalisten normien kyseenalaistaminen nimittäin edellyttää niihin liittyvien tunneperäisten asenteiden muuttamista. Siksi epämukavuutta herättävien aiheiden käsittely liittyy erottamattomasti vallalla olevien käsitysten ja rakenteiden purkamiseen. Voimme esimerkiksi käyttää mikroaggression käsitettä tutkiaksemme omaa puolueellisuutta ja etuoikeuksiamme sekä tehdäksemme välittömiä muutoksia omaan käytökseemme.⁵⁸ Muutos tapahtuu mukavuusalueen ulkopuolella. Aiheen käsittelemistä helpottaa, jos voimme jo lähtökohtaisesti hyväksyä, että näiden keskusteluiden käyminen on vaikeaa.⁵⁹

Sosiaalityön paineet muuttua ja valita puoli liittyvät paitsi sen sisäisiin kamppailuihin myös ajankohtaiseen poliittiseen ilmapiiriin. Uusnationalistinen liikehdintä ja politiikka Euroopan valtioissa luovat lisää painetta rasismin vastaiselle sosiaalityölle. Etnisiä suhteita tutkineen sosiologin Charles Husbandin⁶⁰ mukaan populististen ajatusten levittäminen syö tukea rasismin vastaiselta sosiaalityöltä mutta korostaa samalla sen merkitystä. Populistien kuvauksissa ja esityksissä rakennetaan vakuuttavasti kuvaa syrjinnän vastaisuudesta ja suvaitsevaisuudesta kiihkoilevana vaatimuksena poliittiseen korrektiuteen.⁶¹ Rasismin vastaisen sosiaalityön näkökulmasta onkin välttämätöntä ymmärtää niitä poliittisia menettelytapoja, joilla luodaan kuvaa esimerkiksi ”vaarallisista maahanmuuttajista” tai ”kiihkoilevista feministeistä” kansakunnan uhkana. Toisaalta on myös ymmärrettävä, että julkisessa keskustelussa luodut viholliskuvat tuottavat stereotypioita, jotka vaikuttavat myös sosiaalityöntekijöihin. Julkisessa keskustelussa valitettavan yleinen rasismi on pitkälle tuotettua ja kansainvälisestikin organisoitua intressi- ja identiteettipoliittikkaa, jonka aktiivinen vastustaminen on myös sosiaalityön tehtävä.

Koska sosiaalityöntekijät toimeenpaneavat sosiaalipoliittikkaa, he voivat myös olla etulinjassa tekemässä sitä paremmaksi.⁶² Sosiaalityöntekijä vastustaa rakenteita arjessa eli ”tekee aktivismia” pikemminkin kuin ”on aktiivisti”.⁶³ Helppoa sekään ei ole. Sosiaalityön apulaisprofessori ja radikaalin

sosiaalityön tutkija Dimitra-Dora Teloni sekä muuttoliikkeitä tutkiva Regina Mantanika ovat esittäneet, että sosiaalityöntekijät voivat aktiivisesti taistella rasismia ja sortoa vastaan olemalla työpaikoillaan tietoisia toimintansa kontekstista ja asiakkaiden oikeuksista.⁶⁴ Sosiaalityöntekijän on nimittäin täysin mahdollista samanaikaisesti kannattaa ajatusta monikulttuurisuudesta ja moninaisuudesta ja jopa toimia kulttuurisesti kompetentisti mutta jättää rodullistavat valtajärjestelmät käsittelyn ulkopuolelle. Hiljaisuus instituutioiden sisällä vahvistaa ongelmaa ja ongelmasta tulee rakenteellinen.⁶⁵ Jos haluaa vastustaa hiljaisuuden kulttuuria ja neutraalina pysymistä, on ryhdyttävä kollektiiviseen toimintaan.⁶⁶

Ekososiaalisen sosiaalityön tutkijan Satu Ranta-Tyrkön mukaan sosiaalityön täytyy kiireesti tunnistaa toimintakentän vaarantunut tilanne ja nimenomaisesti kehittää poliittinen agenda, joka varmistaa palveluiden todellisen tasa-arvon.⁶⁷ Julkilausuttu syrjinnän tai rasismin vastaisuus periaatteellisenä ammattieettisenä arvona ilman yhteyttä käytännön toimintaan on merkityksetöntä retoriikkaa.⁶⁸ Se voidaan kuitenkin muuntaa aikuissosiaalityön käytänteiksi noudattamalla tässä luvussa kuvattua polkua. Ensimmäiseksi tulee tunnistaa rodullisten valtasuhteiden olemassaolo. Toiseksi on tunnustettava niiden vaikutukset sosiaalityön käytänteille. Nämä ovat lähtökohtia arjen työssä tapahtuvien valtasuhteiden purkamiselle. Tämä on haaste aikuisosiaalityön käytänteille mutta ennen kaikkea tutkimukselle ja sosiaalityön koulutukselle. Lena Dominelli kirjoitti jo 30 vuotta sitten:

Sosiaalityö tekee aina jotakin. Silloinkin, kun se ei tee mitään.⁶⁹

11.
Rasismi ja rodullistaminen.
Askelmerkkejä rasisminvastaiseen
sosiaalityöhön

1. Esim. Pohjola 2002.
2. Ranta-Tyrkkö 2017, 273, 282–286.
3. Mt., 286, 296–297.
4. Ranta-Tyrkkö 2011, 27–29.

5. Käytän tässä kohtaa Merja Anisin itsensä käyttämää termiä ”maahanmuuttaja”. Haluan kuitenkin huomauttaa, että etenkin julkisessa keskustelussa käsitteellä *maahanmuuttaja* viitataan Suomeen muualta muuttaneisiin yksilöihin essentiaalisoituna ja rodullistettuna ryhmänä.
6. Anis 2008.
7. Dominelli 2018.
8. Turtiainen 2017, 203–204.
9. Salminen 2011.
10. Julkaisuihin kuusi oli avoimia, minkä lisäksi hain artikkeleita SAGE Online journals -tietokannan sosiaalityön julkaisuista sekä *British Journal of Social Work*. Haut tehtiin julkaisuista: *Advances in Social Work, British Journal of Social Work, Clinical Social Work Journal, Critical and Radical Social Work, Critical Social Work, International Social Work, Intersectionalities: A Global Journal of Social Work Analysis Research Policy and Practice, Journal Of Social Work, Qualitative Social Work, Research on Social Work Practice* sekä *Social Work and Society*.
11. Robinson 2001; Sinclair & Albert 2008; Waaldijk 2011; Jeyashingham 2012; De Montigny 2013; Williams & Parrot 2014; Maiter & Joseph 2017; Carranza 2018; Choate 2019.
12. Sinclair & Albert 2008.
13. Carranza 2018.
14. Jeyashingham 2012.
15. Mt.
16. Rajan-Rankin 2015, 210–211.
17. Pender Greene & Blitz 2012, 204.
18. Mt., 203–204; De Montigny 2013, 635–637.
19. Robinson 2001, 170–173, 179–180.
20. Maiter & Joseph 2017.
21. Sinclair & Albert 2008.
22. Jeyashingham 2012, 671–672.
23. Mt.; De Montigny 2013; Williams & Parrot 2014.
24. Phillips 2010, 77–79.
25. Williams & Parrot 2014, 304–307.
26. Choate 2019.
27. Ks. Waaldijk 2011, 8–10.
28. Waaldijk 2011.
29. De Montigny 2013, 633–634.
30. Ploesser & Mecheril 2011, 798–780; Urh 2014, 61–66; Eliassi 2015, 556–558; Epps & Furman 2016, 1–3.
31. Barn 2007, 1429.
32. Keskinen 2012, 296–298, ks. myös Hiitola & Peltola 2018, 128–135; Elfving 2017.
33. Urh 2014, 61–62.
34. Williams 2002; Pender Greene & Blitz 2012.
35. Lavoie 2014.
36. Mt.
37. Pender Greene & Blitz 2012; Forrest-Bank 2016.
38. Pender Greene & Blitz 2012; Forrest-Bank 2016.
39. Almeida 2013, 93–95.
40. Badwall 2014, 19.
41. Hall & Rammel 2017.
42. Mt., 689–690.
43. Forrest-Bank 2016, 21, 26–27.
44. Pender Greene & Blitz 2012, 206–207; Ploesser & Mecheril 2011, 803–805.
45. Eliassi 2013; 2015.
46. Eliassi 2015, 557–558, 563–569.
47. Kriz & Skivenes 2010, 2642–2650. Ks. myös Elfving 2017.
48. Sinclair & Albert 2008.
49. Rajan-Rankin 2015.
50. Nadan ym. 2016.
51. Heron 2008.
52. Williams & Parrot 2014.
53. Williams 2002, 12–13.
54. Maurer 2016, 351–356.
55. Constance-Huggins 2012; Hall & Rammel 2017, 680–681; Choate 2019, 1095.
56. Jönsson 2013; Ranta-Tyrkkö 2017, 286.
57. Nadan & Stark 2017.
58. Forrest-Bank 2016, 26–30.
59. Rajan-Rankin 2015, 217–218; Nadan & Stark 2017.
60. Husband 2007.
61. Mt.
62. Briskman & Cemlyn 2005; ks. myös Juhila 2006, 58–62.
63. Gair 2017, 172–176.
64. Teloni & Mantanika 2015.
65. Dominelli 2007; Sinclair & Alber 2008; Williams & Parrot 2014. Ks. myös Turtiainen & Hiitola 2019.
66. Teloni & Mantanika 2015, 199–203.
67. Esim. Ranta-Tyrkkö 2017, 293–296.
68. Briskman & Cemlyn 2005; Dominelli 2007; Husband 2007; Sinclair & Albert 2008; Teloni & Mantanika 2015.
69. Dominelli 1989, 391–403.